

فصلنامه گیاهان دارویی

Journal homepage: www.jmp.irپژوهشکده گیاهان دارویی
جهاد دانشگاهی

مقاله تحقیقاتی

کاربرد دارویی سنتی گیاهان بومی منطقه چشمه گندو در شهرستان سپیدان (استان فارس) سعیده راحمی اردکانی، کتابون پورسنخی*

گروه باغبانی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

گل‌واژگان:

کاربرد سنتی

گیاهان دارویی

منطقه چشمه گندو

مقدمه: از دیرباز تاکنون گیاهان دارویی خودرو به عنوان منابع دارویی مهمی مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. گیاه‌شناسی سنتی روش‌های ارزشمندی را برای یافتن گیاهان دارویی جدید و داروهای گیاهی عرضه می‌کند. **هدف:** هدف از این مطالعه جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی منطقه چشمه گندو واقع در بخش خفری شهرستان سپیدان است. **روش بررسی:** در سال ۱۳۹۵-۱۳۹۶ فلور گیاهان دارویی منطقه مطالعه شد. با استفاده از نقشه‌های جغرافیایی، گیاهان منطقه جمع‌آوری و با به کارگیری تجارب افراد بومی خصوصیات دارویی گیاهان و اندام‌های مورد استفاده ثبت شد. سپس نمونه‌ها با استفاده از منابع معتبر شناسایی شد. **نتایج:** در مجموع، ۹۶ گونه گیاه دارویی متعلق به ۳۵ تیره و ۸۷ جنس در منطقه مورد مطالعه شناسایی شد که از آنها در درمان بیماری‌های مختلف از جمله بیماری‌های گوارشی، التیام زخم، آرامبخش، مقوی معده و.... استفاده می‌شود. همچنین با بررسی نوع گیاهان منطقه مشخص شد که بیشترین نوع مصرف به صورت جوشانده و دم کرده است. بزرگترین تیره از نظر تعداد گونه به ترتیب تیره نعناعیان با ۲۰ گونه و تیره کاسنیان با ۱۴ گونه می‌باشد. جنس مریم‌گلی نیز با ۵ گونه بزرگترین جنس دارویی در منطقه تعیین شد. **نتیجه‌گیری:** با شناخت توانمندی‌های موجود و معرفی گیاهان دارویی با ارزش بومی، می‌توان جهت کشت وسیع و بهره‌برداری، گسترش سطح کشت گیاهان دارویی بر اساس نیاز بازار داخلی و خارجی و اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی برای حفاظت از منابع طبیعی اقدام کرد. بنابراین شناسایی گیاهان دارویی موجب حفظ ذخایر ژنتیکی و کمک به استقلال و خودکفایی دارویی کشور می‌شود.

۱. مقدمه

بیماری‌ها بشر به فکر استفاده از گیاهان برای درمان امراض خود پرداخت و این شروعی برای پیدایش واژه‌ای به نام گیاهان دارویی در اقوام و فرهنگ‌های مختلف بود. کشور ایران به لحاظ اقلیم، بسیار منحصر به فرد است و از اقلیم سرد تا گرم و خشک تا مرطوب را دارا می‌باشد. این امر خود سبب به وجود آوردن تنوع زیستی بالایی از گیاهان در ایران می‌شود. گیاهان دارویی در دهه‌های اخیر مورد توجه مردم و دولت

رستنی‌ها در هر منطقه‌ای ذخایر با ارزش ژنتیکی آن منطقه محسوب می‌شوند، بدین لحاظ که حاوی اطلاعات با ارزشی از منطقه نظیر نوع اقلیم، نوع خاک، ارتفاع از سطح دریا و حتی جانداران آن محیط می‌باشند. از دیرباز تاکنون مردمان توجه خاصی به محیط اطراف خود و بویژه گیاهان داشته و سعی بر آن داشتند تا حداکثر استفاده را از آنها داشته باشند. با پیدایش

* نویسنده مسؤول: k.poursakhi@khuisf.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۲ تیر ۱۳۹۷؛ تاریخ دریافت اصلاحات: ۲۱ فروردین ۱۳۹۸؛ تاریخ پذیرش: ۲۴ فروردین ۱۳۹۸

doi: [10.29252/jmp.19.74.200](https://doi.org/10.29252/jmp.19.74.200)© 2020. Open access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

اخیر پژوهشگران کشور تحقیقات متعددی را در زمینه شناسایی، معرفی و نحوه مصرف گیاهان دارویی و معطر مناطق مختلف انجام داده‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود. در تحقیقی که در زمینه جمع‌آوری و بررسی منتخبی از گیاهان شهرستان کازرون انجام گرفت، نتایج نشان داد که تعداد ۹۱ گونه گیاه دارویی از ۸۷ جنس و ۳۹ خانواده در منطقه شناسایی شد که بیشترین گونه‌های دارویی به ترتیب متعلق به تیره‌های نعنائیان، کاسنیان و بارهنگیان بودند و همچنین در این تحقیق مشخص شد تعداد زیادی از این گیاهان در زمینه درمان ناراحتی‌های دستگاه گوارش، گردش خون و دفع ادرار مورد استفاده قرار می‌گرفتند [۸].

در یک مطالعه دیگر [۹]، اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که ۵۳ گونه گیاهی بیشترین کاربرد را دارند، به طوری که مهمترین موارد مصرف دارویی این گونه‌ها به عنوان تقویت‌کننده دستگاه هاضمه، مقوی اعصاب، درمان بیماری‌های تنفسی، درمان بیماری‌های پوستی، التیام زخم و ... می‌باشد.

طی پژوهشی در منطقه اردستان (استان اصفهان) ۱۲۵ گونه دارویی تشخیص داده شد که این گونه‌ها به ۱۱۰ جنس و ۴۳ خانواده تعلق داشت. تیره Asteraceae با ۱۶ درصد، Fabaceae با ۸ درصد، Lamiaceae با ۷ درصد و Brassicaceae با ۶ درصد بیشترین تعداد گونه‌های دارویی را دارا بودند [۱۰].

در مطالعه و بررسی گیاهان دارویی منطقه تاریخی میمند تعداد ۱۰۵ گونه دارویی متعلق به ۹۰ جنس و ۴۲ خانواده گزارش شد که بیشترین گیاه دارویی متعلق به خانواده Lamiaceae و Rosaceae بودند و بیشترین اندام مصرفی در این تحقیق به ترتیب برگ، بذر، میوه و ریشه گزارش شد [۱۱].

شهرستان سپیدان به دلیل دارا بودن قدمت تاریخی و گردشگری و قرار گرفتن بین راه ارتباطی دو استان فارس و

مردان قرار گرفته‌اند و از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به نداشتن عوارض جانبی و همچنین فرآوری ساده داروهای گیاهی از آنها دانست [۱].

استفاده از گیاهان دارویی به قدمت عمر انسان است. چون امراض با پیدایش بشر متولد شده‌اند و اسناد چند هزار ساله موجود در تاریخ طب و داروسازی حاوی تجربیات و اطلاعات ارزشمند گیاه درمانی است [۲].

گیاهان دارویی به عنوان نوآوری‌های زیستی در عرصه پزشکی جایگزینی شایسته برای داروهای شیمیایی هستند. یکی از علل مهم این جایگزینی حداقل عوارض جانبی نسبت به داروهای شیمیایی است. اعجاز گیاهان دارویی از روزگاران کهن در میان ایرانیان مورد توجه بسیار بوده است. پاره‌ای از این گیاهان بواسطه شفابخش بودن مقدس شمرده می‌شدند. استفاده از گیاهان دارویی برای درمان بیماری‌ها از زمان‌های قدیم تاکنون رایج بوده است. طی ده سال اخیر استفاده مردم از گیاهان دارویی از ۳ درصد به ۵۰ درصد رسیده است [۳].

امروزه طب سنتی و اتنوبوتانی دو موضوع مورد توجه در بسیاری از کشورهاست. طب سنتی مربوط به مطالعات و تجربیات گذشته و اتنوبوتانی مربوط به شناخت علوم گیاهی بومی یک منطقه است که با به دست آوردن اطلاعات از افراد بومی یک منطقه به دست می‌آید [۴].

شناسایی و معرفی فلور گیاهان دارویی و موارد استفاده سنتی این گیاهان، فراهم کننده اطلاعات مفیدی در رابطه با پراکنش و کاربردهای گیاهان دارویی هر منطقه بوده و زمینه‌ساز فعالیت‌های دارویی مختلفی در ارتباط با این موضوع می‌باشد. در این خصوص تاکنون فعالیت‌های متعددی در برخی از مناطق و استان‌های کشور و یا در ارتباط با خانواده‌ها و گونه‌های پرکاربرد دارویی در نقاط مختلف کشور انجام شده است [۵، ۶، ۷].

استان فارس از نظر ویژگی‌های خاص جغرافیایی و وضعیت اقلیمی، تاریخی، فرهنگی و اقتصادی یکی از مهمترین استان‌های کشور محسوب می‌شود. در چند سال

چوب مورد توجه می‌باشند، جنگل‌های شهرستان سپیدان و حوزه زاگرس، جنگل‌های حفاظتی و حمایتی بوده و دارای ارزش‌های زیست محیطی هستند. شهرستان سپیدان به دلیل قرار گرفتن در زاگرس مرکزی، دارای زمستان‌های سرد و پر برف و تابستان‌های معتدل است. میانگین سالانه نزولات آسمانی در این شهرستان ۱۲۰۰ میلی‌متر است. میزان بارندگی شهرستان سپیدان در سال زراعی ۹۱-۹۰ بالغ بر ۵/۸۵۹ میلی‌متر گزارش شد. معدل حداقل دمای شهرستان ۹/۲ درجه سانتی‌گراد و معدل حداکثر دما ۱۹/۱ درجه می‌باشد. همچنین حداکثر مطلق درجه حرارت ۳۴/۸ درجه سانتی‌گراد و حداقل مطلق دما ۹/۸- درجه سانتی‌گراد به ترتیب در ماه‌های تیر و بهمن بوده است. شهرستان سپیدان از نظر اقلیمی با توجه به اقلیم‌نمای "کوپن" در گروه اقلیمی معتدل مرطوب قرار می‌گیرد. جوامع مرتعی شهرستان شامل گونه‌های تپ بالشتکی چوبک، درمنه، اسپند، ریواس، سیر، موسیر، تره کوهی، آنغوزه، گون، جاشیر، انواع گراس‌های یک‌ساله و چندساله و پهن برگان، بیلهر، بن‌سرخ، لاله واژگون، چویل و صدها گونه مرتعی دیگر می‌باشند. جوامع جنگلی شهرستان شامل بنه، بلوط، زالزالک، کیکم، خوشک، زبان گنجشک، محلب، ارس، گلابی وحشی، بادام کوهی و ... می‌باشند که اکوسیستم بسیار متنوعی را به وجود آورده‌اند. منطقه چشمه گندو دارای پلاک ۸۰۴ با مساحت حدود ۲۲۳/۱۴۵ هکتار در دهستان خفری بخش مرکزی شهرستان سپیدان در فاصله ۳ کیلومتری شهر اردکان مرکز شهرستان سپیدان واقع شده است (شکل ۱). از شمال و شمال غرب به روستای باغستان، از غرب به روستای چهل چشمه، از جنوب به روستای دهگاه و از شرق به شهر اردکان محدود شده است و دارای اقلیمی معتدل و زمستانی سرد و تابستانی خنک است. متوسط بارندگی نیز در این منطقه ۷۶۰ میلی‌متر می‌باشد. شکل ۲ منحنی دما - باران (آمپروترمیک) منطقه را نشان می‌دهد. این منطقه دارای

کهگیلویه و بویراحمد و همچنین دارا بودن آب و هوای مناسب، موجب رشد گیاهان متعددی بخصوص گونه‌های دارویی شده که توسط افراد محلی جمع‌آوری و به عطاری‌های سطح شهر فروخته می‌شود. به دلیل تنوع زیاد گونه‌های گیاهی و استفاده گسترده مردم از گیاهان دارویی در این منطقه و با توجه به اینکه تاکنون مطالعه مشابهی در منطقه گزارش نشده، بررسی پوشش گیاهان دارویی مناطق مختلف این شهرستان ضروری به نظر می‌رسد. ضمن اینکه شناسایی گیاهان دارویی موجب حفظ ذخایر ژنتیکی و کمک به استقلال دارویی کشور و خودکفایی دارویی می‌شود، استفاده از این ذخایر ژنتیکی به عنوان گنجینه‌ای گران‌بها در دست بشر و در خدمت نیازهای او می‌باشد و با ایجاد بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی کشور باعث خواهد شد که سهم بزرگی برای صادرات محصولات گیاهان دارویی فراهم شود [۱۲].

۲. مواد و روش‌ها

۱.۲. منطقه مورد مطالعه

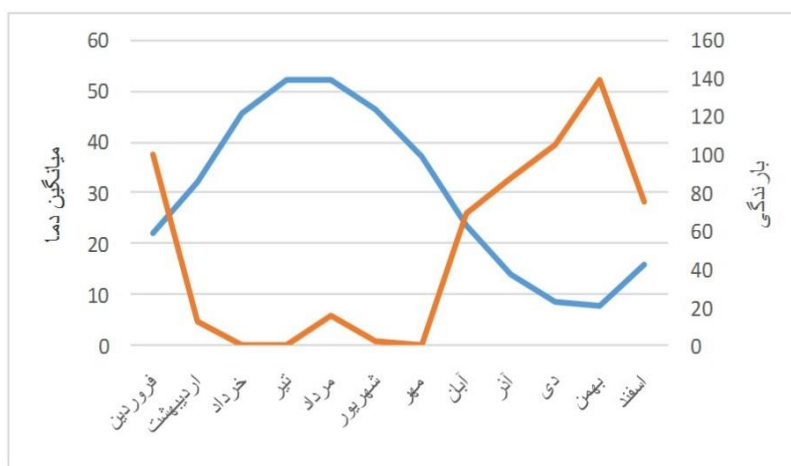
در دامنه کوه‌های سر به فلک کشیده زاگرس، شهرستان سپیدان به مرکزیت شهر اردکان بالغ بر ۳/۲ درصد کل مساحت خاکی استان فارس را به خود اختصاص داده است. این شهرستان در محدوده جغرافیایی ۵۲ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی، و ۳۰ درجه و ۳۵ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. از شمال به شهرستان اقلید و استان کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب به شهرستان شیراز، از شرق به شهرستان مرودشت و از غرب به شهرستان ممسنی محدود می‌شود. این شهرستان ناحیه‌ای کوهستانی و پوشیده از جنگل است و ارتفاع آن از سطح دریا ۲۲۲۵ متر است. شهر اردکان مرکز شهرستان سپیدان تا شیراز حدود ۸۵ کیلومتر فاصله دارد و در مسیر شیراز - یاسوج واقع شده است. اگر جنگل‌های خطه شمال کشور به دلیل ارزش اقتصادی تولید

پوشش درختچه‌ای و بوته‌ای گونه‌های گون، بادام کوهی، نسترن وحشی و گونه‌های مرتعی از نوع جو وحشی، جاشیر

ب

شکل ۱. الف) موقعیت مکانی شهرستان سپیدان در استان فارس ب) نقشه هوایی منطقه مورد مطالعه (برگرفته از اطلاعات جهاد کشاورزی شهرستان سپیدان)

شکل ۲. نمودار آمبروترمیک منطقه چشمه گندو در فاصله سال‌های ۱۳۸۶ الی ۱۳۹۵. طول مقطع بین دو منحنی طول دوره خشکی و دامنه آن شدت دوره خشکی منطقه را نشان می‌دهد (برگرفته از اطلاعات سازمان هواشناسی شهرستان سپیدان)

۲.۲. روش بررسی

در حین جمع‌آوری اطلاعاتی از قبیل آدرس دقیق محل جمع‌آوری، ارتفاع محل و ... یادداشت برداری شد. به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر اطلاعات مربوط به مصارف درمانی ثبت شد و با استفاده از اطلاعات دارویی ۳۰ نفر از افراد سال‌خورده و دارای تجربه بومی منطقه و روستاهای همسایه در منطقه، پرسشگری‌هایی در رابطه با

جهت اجرای این تحقیق در ابتدا با استفاده از منابع موجود و نقشه‌های توپوگرافی، عکس‌های هوایی، راه‌های دسترسی و بازیدهای صحرائی اولیه، محدوده منطقه مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. سپس با توجه به شرایط اقلیمی از دی ماه ۱۳۹۴ اقدام به جمع‌آوری نمونه‌های گیاهی شد و

۳. نتایج

در مجموع ۹۶ گونه گیاه دارویی متعلق به ۸۷ جنس و ۳۵ خانواده در منطقه شناسایی شد که از این تعداد ۷ گونه انحصاری ایران بودند. بزرگترین تیره‌ها از نظر تعداد گونه به ترتیب عبارت از تیره نعنائیان (Lamiaceae) با ۲۰ گونه، تیره کاسنیان (Asteraceae) با ۱۴ گونه، تیره باقلائیان (Fabaceae) با ۱۰ گونه، تیره گل‌سرخیان (Rosaceae) با ۵ گونه و تیره کلمیان (Brassicaceae) و کرفسیان (Apiaceae) با ۴ گونه بودند (شکل ۳). جنس مریم‌گلی (*Salvia*) نیز با ۵ گونه بزرگترین جنس دارویی در منطقه گزارش شد.

پس از شناسایی گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه به بررسی اثرات درمانی آنها پرداخته شد (شکل ۴). مشخصات گونه‌های دارویی از نظر نام علمی، نام محلی، اتنوبوتانی، اندام مورد استفاده و نوع مصرف مورد مطالعه قرار گرفت و نتایج حاصل از این پژوهش به صورت جدول تنظیم شد (جدول ۲). همچنین پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی در منطقه خفری در جدول ۳ نشان داده شده است.

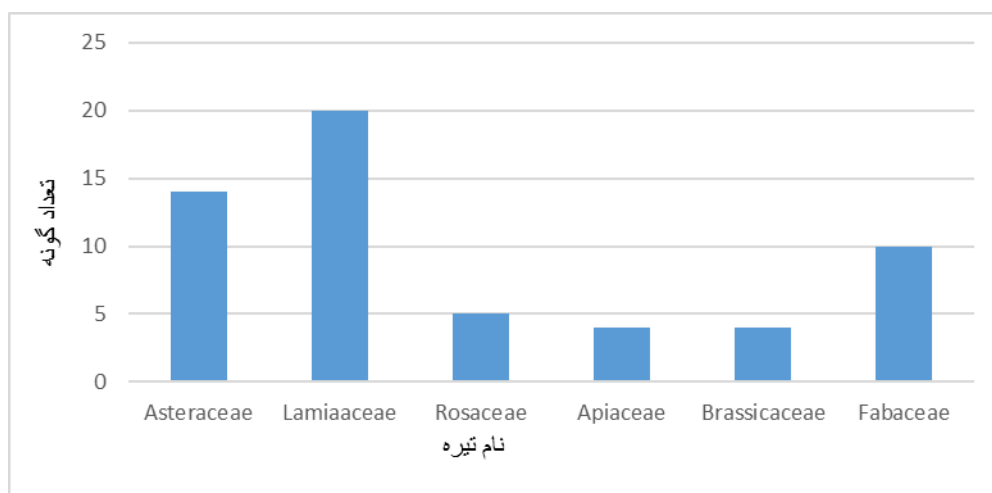
گیاهان موردنظر انجام و در پرسشنامه‌هایی گردآوری شد (جدول ۱).

بعد از اینکه مرحله خشک کردن نمونه‌ها انجام شد، نمونه‌ها بر روی مقواهای دورو گلاسه بوسیله چسب‌های کاغذی چسبانده و سپس برچسب بر روی مقوا الصاق و پس از شناسایی، مشخصات مربوط به هر گیاه یادداشت شد. مشخصات مربوط به هر گیاه عبارت از نام علمی گیاه (نام جنس و لقب گونه‌ای)، خانواده گیاه، نام فارسی، نشانی کامل محل جمع‌آوری، ارتفاع از سطح دریا، تاریخ جمع‌آوری، نام جمع‌آوری کننده و ... بود [۱۳].

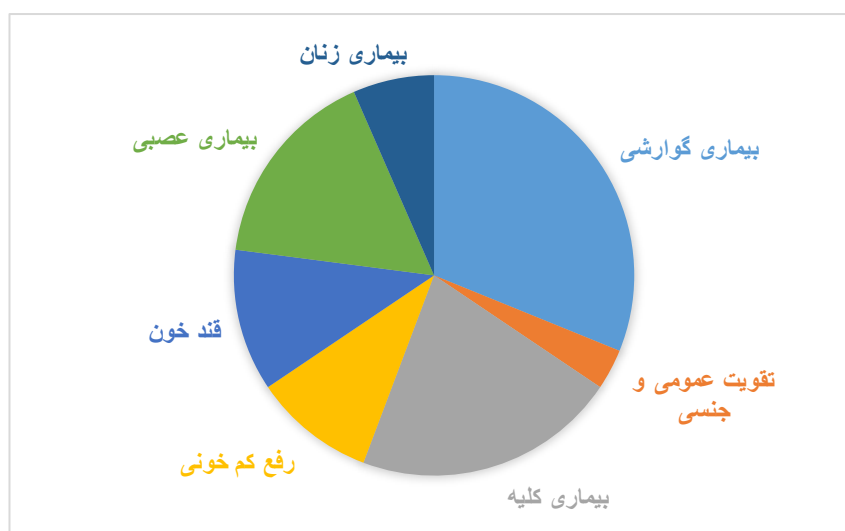
کار شناسایی نمونه‌های گیاهی بر اساس روش‌های رایج تاکسونومی کلاسیک و با استفاده از کلیدهای شناسایی و استفاده از منابع معتبر از جمله فلورا ایرانیکا [۱۴]، مجموعه کتب فلور ایران [۱۵]، فلورهای رنگی [۱۶]، رستنی‌های ایران [۱۷] و منابع معتبر دیگر انجام گرفت. همچنین برای تکمیل اطلاعات در مورد قسمت‌های مورد استفاده و پراکنش جغرافیایی گونه‌ها از منابع مختلفی استفاده شد [۱۸]. سپس مجموعه نمونه‌ها در هرباریوم دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان) نگهداری شدند.

جدول ۱. مشخصات مربوط به افراد بومی و روستاهای همجوار منطقه جمع‌آوری گیاهان دارویی

ردیف	منطقه	ارتفاع (متر)	محدوده سنی	میزان تحصیلات	زن	مرد
۱	چشمه گندو	۲۲۴۸	۵۰-۷۰	ابتدایی تا بی‌سواد	۲	۵
۲	چهل چشمه	۲۲۸۸	۵۵-۷۰	ابتدایی تا بی‌سواد	۳	۶
۳	باغستان	۲۳۳۰	۵۰-۷۵	دیپلم تا بی‌سواد	۴	۶
۴	دهگاه	۲۲۹۰	۴۵-۶۰	ابتدایی تا بی‌سواد	۱	۳

شکل ۳. بزرگترین تیره‌های گیاهان دارویی از لحاظ تعداد گونه در منطقه مورد مطالعه

شکل ۴. فراوانی خواص دارویی گیاهان مورد استفاده در درمان بیماری‌ها در منطقه مورد مطالعه

جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نوع استفاده
۱	Amaranthaceae	<i>Amaranthus hybridus</i> L.	611	تاج خروس تابستانه، تاج خروس دورگ	تاج خروس	برگ و گیاه کامل	قابض، ضد اسهال خونی، ترمیم زخم (معمده)، مانع خونریزی روده	خوراکی (چوبشالامه)
۲	Amaranthaceae	<i>Chenopodium album</i> L.	673	سلمه تزه	سلمک	برگ و میوه	مدون، ملین، مسکن، رفع بواسیر، جلوگیری از ریزش مو	چوبشالامه
۳	Amaryllidaceae	<i>Allium atroviolaceum</i> Boiss.	610	پیاز مرزخوری	سبومری	پیاز، برگ	مدون معطر در غلجا و ماست	خوراکی (خام)
۴	Apiaceae	<i>Chaerophyllum</i> <i>macropodum</i> Boiss.	614	جگری بزرگ کوهستانی	برگ	برگ	مدون معطر در غلجا	خوراکی (خام)
۵	Apiaceae	<i>Echinophora</i> <i>platyloba</i> DC.	615	خوشبازوه	خارنگو	گل گیاه	ضد دل‌پیچه، اسهال، عفونت کلیه، معطر	خوراکی (خام و دم کرده)
۶	Apiaceae	<i>Ferula asa-foetida</i> L.	618	آنتوزه	انگر گوبه، گبه بو	بذر، شیرابه	ضاد درد، ضد اسپاسم، ضد عفونی کننده، شیراژرا کرکشی، قارچکشی، درمان انگار، ضد تب، ضد آسم	خوراکی (دم کرده)، چوبشالامه
۷	Apiaceae	<i>Prangos ferulacea</i> (L.) Lindl.	619	جانبر	جانبر	کل انعام گیاه	درمان بیماری کلیه، انزال زود، عفونی دستگاه عصبی، درمان دل‌پیچه و بادشکن	خوراکی (دم کرده)
۸	Araceae	<i>Arum elongatum</i> Steven	622	شیرازی طویل	کارده	برگ‌ها و ساق‌ها	درمان چربی خون، فشارخون، دیابت، عفونت	خوراکی (پخته)
۹	Aristolochiaceae	<i>Aristolochia</i> <i>maritimum</i> L.	623	زرزبان، چنگک	دانه	دانه	فاصله‌آور، تیزرود کننده، ضد رماتیسم، مدون معوق، التیام‌دهنده	خوراکی (چوبشالامه)
۱۰	Asparagaceae	<i>Muscari neglectum</i> Guss. ex Ten.	738	کلبه‌نگ، سوره کلاغ	-	-	اختلالات دستگاه گوارش و رحم	خوراکی (دم کرده)
۱۱	Asteraceae	<i>Achillea wilhelmsii</i> K. Koch.	624	یومادران	بزنجاس، سوزودو	گل	بادشکن، مقوی معده، درمان دل درد	خوراکی (خام و دم کرده)
۱۲	Asteraceae	<i>Acropilon repens</i> (L.) DC.	625	تلخه، گجه	گل	گل	درمان قند خون و سرماخوردگی	خوراکی (چوبشالامه)

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۱۳	Asteraceae	<i>Carthamus oxyacantha</i> M.Bieb.	626	گلبرگ زرد خارخیزون	خارزرد	دانه	زخم، خارش	خوراکی (جوشانده)
۱۴	Asteraceae	<i>Centaurea depressa</i> M.Bieb.	628	گل گندم	گل گندمی	گل	ضعف اعصاب، ضد سرفه، ضد التهاب، درمان عفونت	خوراکی (جوشانده)
۱۵	Asteraceae	<i>Cichorium intybus</i> L.	632	کاسنی	کاسنی	برگ و ریشه	صفراژرد، معوی قلب، محافظ کبد، تقویت اعصاب، کاهش فشارخون	خوراکی (خام) و پخته، تهیه عرق (جوشانده)
۱۶	Asteraceae	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	633	کنگر صحرایی، کنگر هوز	کنگر	ریشه	مدون، التهاب‌آورد، رفع بیماری پوستی	خوراکی (جوشانده)
۱۷	Asteraceae	<i>macrophyllus</i> Boiss. & Hausskn. <i>Echinops</i>	638	شکر نیلای کپه درشت	شکرزی	تزیحات گیاه	درمان تب، فشارخون، ملین، ضد سرطان	حل کردن در آب
۱۸	Asteraceae	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	639	کنگر طولانی، کنگر خوراکی	کنگر	گل گیاه	ضد عفونی کننده، التهاب‌آورد، تیور، اندرآورد، تقویت قلب، نارسانگی کبد کم خونی	خوراکی (خام) و پخته
۱۹	Asteraceae	<i>Helichrysum globosum</i> Boiss.	640	گل بوبرگی کروی	گل بوبرگی	سویاچه گلدار	کاهش و حذف مخمر، ضد قارچ	عصاره و روغن
۲۰	Asteraceae	<i>Siegesbeckia orientalis</i> L.	644	علف نفاس، علف ملکوتی	علف نفاس	گل گیاه	تصفیه کننده خون، درمان کچلی، ضد کرم، درمان بیماری قانقاریا	روغن و دم کرده
۲۱	Asteraceae	<i>Sonchus oleraceus</i> (L.) L.	645	شیرتیغی و طربت پیستد، معمولی	شیرتیغی	ریشه و برگ	معوی، تیور، مسکن، ملین، ضد عفونی کننده، ترمیم کننده زخم، مسهل	خوراکی (جوشانده)
۲۲	Asteraceae	<i>Taraxacum vulgare</i> (Lam.) Schrank	647	گل قاصد	قاصدی	ریشه و برگ	درمان بیماری‌های کبدی، قاضی قاعده‌آورد دفع اوز، تیورس و رمانیسم، درمان آگزما	خوراکی (جوشانده)
۲۳	Asteraceae	<i>Tragopogon caricifolius</i> Boiss.	648	سنگ نی مانند	اسپنگ	اندام هوایی	مدون، مسهل	خوراکی (خام)
۲۴	Asteraceae	<i>Xanthium strumarium</i> L.	649	زردیه، طوق	میوه و ریشه	میوه و ریشه	معرف، مسکن، آرام بخش، درمان سرطان، موهم چشم	دم کرده، شیوه و عصاره
۲۵	Berberidaceae	<i>Berberis vulgaris</i> L.	650	زردشک	زردشک	گل گیاه	التهاب‌آورد، صفراژرد، بیماری‌های کبدی، برقان	خوراکی (خام) و تپه درشت

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۲۶	Boraginaceae	<i>Anchusa italica</i> Retz.	651	گاوزبان	گل گوزبون	گل	رفع عوارض گریبه، سرماخوردگی	خوراکی (گند)
۲۷	Borraginaceae	<i>Asperugo procumbens</i> L.	653	چسبک		ریشه و برگ	رفع عوارض گریبه، سرماخوردگی	خوراکی (جوشانده)
۲۸	Brassicaceae	<i>Alyssum linifolium</i> Stephan ex Wild.	660	قدومه برگ باریک		بدر	نرم کننده، رفع درد کمر و گرفتگی صدا	خوراکی (جوشانده)
۲۹	Brassicaceae	<i>Lepidium draba</i> L.	661	ازمک	سبزه مویزه	برگ و دانه	مدور، درمان بواسیر	خوراکی (پخته)
۳۰	Brassicaceae	<i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl	663	خاکسیر ایرانی	خاکسیر	بدر، برگ و گل	خشک و ملین، دفع التهاب کلیه، رفع اسهال، دفع ترشحات زکانه، مدر	خوراکی (خام و جوشانده)
۳۱	Brassicaceae	<i>Thlaspi perfoliatum</i> L.	667	گیسه چوبان ساقه محصور		سرشاخه و دانه	دافع ادره، ضد التهاب، ضد عفونی کننده، قافض، ادرار آور	جوشانده
۳۲	Caprifoliaceae	<i>Lonicera nummularifolia</i> Jaub. & Spach	668	شن	شن	برگ	ضد عفونی کننده زخم	دم کرده
۳۳	Caryophyllaceae	<i>Acanthophyllum microcephalum</i> Boiss.	669	چوبک ایرانی، چوبک یونانی		ریشه	ملین	جوشانده
۳۴	Caryophyllaceae	<i>Faccaria pyramidata</i> Medic	672	صابونک	صابونی	گل گیاه	خلط‌آور، درمان برونشیت و سرفه، آسم، التهاب مفاصل و روماتیسم، تبست و شوی اکوما	جوشانده
۳۵	Colchicaceae	<i>Colchicum montanum</i> L.	674	سوزنجان، گل حسرت برگ پهن		ساقه، برگ، ریشه	ضد تبس	دم کرده
۳۶	Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	675	پیچک صحرایی	پیچک	ساقه، برگ، ریشه	مسهل، صفرایی، التیام‌دهنده، ضد خون روی	دم کرده
۳۷	Cuscutaceae	<i>Cuscuta epithymum</i> (L.) L.	677	سس شیدری	اقتیون، سس	بدر	ملین، معرق، پاک کننده سودا، تقویت کبد، درمان مشکلات انزاری	خوراکی (جوشانده)

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گلدر

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۲۸	Fabaceae	<i>Coronilla varia</i> L.	694	یونجه باغی، یونجه تاجی	یونجه	کل اندام گیاه	مدرد، مسهل، دارای اثری شبیه دژتوتوکسین	مردم کرده و جوشانده
۲۹	Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	695	شیرین بیان	ریش مویک، بله شیرین، ریشه مجو	ریشه	التهاب معده و اسهال، تبخیر روده	مردم کرده و جوشانده
۳۰	Fabaceae	<i>Lotus corniculatus</i> L.	696	آهوانش زرد، یونجه پاکلاغی		کل اندام گیاه	مسکن اعصاب، رفع بیخوابی، ضد اسهال، مسکن ضربان قلب، قانقش، التیام زخم	مردم کرده
۳۱	Fabaceae	<i>Melilotus albus</i> Medik.	697	یونجه سفید	سرخساخته گلدار	سرخساخته گلدار	رفع بیماری سینه، سرد و هضم کننده، بیخوابی، اضطراب و سرگیجه، میگرن و دردهای دردهای عصبی، التهاب کلیه و روم کلیه و مثانه، قولنج کبدی، ضد انعقاد خون، کاهش قند خون	مردم کرده
۳۲	Fabaceae	<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	698	یونجه زرد، اقلل الملک	سرخساخته گلدار	سرخساخته گلدار	رفع بیماری سینه، سرد و هضم کننده، بیخوابی، اضطراب و سرگیجه، میگرن و دردهای عصبی، التهاب و روم کلیه و مثانه، قولنج کبدی، ضد انعقاد خون، کاهش قند خون	مردم کرده
۳۳	Fabaceae	<i>Medicago sativa</i> L.	699	یونجه	کل گیاه	کل گیاه	ضد تصلب شریانی، ضد میکروب، ضد التهاب، ضد تب، تقویت کننده، ضد اسپاسم، تبخیر آرز، کاهش کلسیول خون، شیرانزا مدرد، مسکن، معرق و قانقش، تصفیه کننده	خوراکی و (جوشانده و خام)
۳۴	Fabaceae	<i>Ononis spinosa</i> L.	700	خارخار	ریشه، برگ و کل	ریشه، برگ و کل	خون درمان سنگ کلیه و کتسه صغیر، التهاب مثانه، روماتیسم، کلردرد، درمان احتقان کبد و یرقان	جوشانده و دم کرده
۳۵	Fabaceae	<i>Sophora alopecurvifolias</i> L.	702	تاج‌بیان	بله تاج	ریشه و برگ	ضد یبوست، جلوگیری از ترشحات کبد صغیر، ترشحات زائنه، کاهش قند خون	جوشانده

ادامه جدول ۳. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گلدو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۴۶	Fabaceae	<i>Trifolium pratense</i> L.	704	شیدر قرمز، شیدر چمن‌زاری	شیدر	کل گیاه	جلاآوردن، مدد، ضد اسپاسم، آرام‌بخش، مسکن، درمان سردرد، زخم، درمان آسم	خوراکی (خام)
۴۷	Fabaceae	<i>Vicia narbonensis</i> L.	706	ملک‌برگ پهن		کل	طروت و شانازی پوست	دم کرده
۴۸	Gentianaceae	<i>Gentiana olivieri</i> Griseb.	710	گل سبلس		کل	التهاب‌آور، تبیر	دم کرده
۴۹	Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L.		گل راضی، هوزارزیزون	علف چای، گل زنبوقی	برگ و سرشاخه گلدار	ضد اسهال، ضد التهاب، دافع کرم، التهاب متانه، درمان زخم و سوزشگی، قانع	جوشانده
۵۰	Isoliuraceae	<i>Isoliuron tataricum</i> (Pall.) Schult. & Schult.f.	612	خیارک		کل	نرم‌کننده، پوست	کوبیده گیاه
۵۱	Lamiaceae	<i>Ajuga chamaecristas</i> Ging. ex Benth.	713	لبیسی بونه‌ای		برگ و گل	مدد، التهاب‌آور، مقوی، التیام‌دهنده	دم کرده
۵۲	Lamiaceae	<i>Eremosystachys laevigata</i> Bunge	714	سنبل بیابانی		برگ و گل	ضد قارچ، خواص آنتی‌اکسیدانی	عصاره
۵۳	Lamiaceae	<i>Lallemantia royleana</i> (Benth.) Benth.	716	بالگو		بدر	سرم‌خوردگی، ضد سرفه، جلاآوردن	جوشانده
۵۴	Lamiaceae	<i>Marrubium anisodotum</i> K. Koch	717	فرسوزن		سرشاخه	مقوی معده، التهاب‌آور، نیرودهنده، جلاآوردن، ضد عفونی‌کننده، صغیر، مقوی قلب، قاعده‌آور، تبخیر	جوشانده
۵۵	Lamiaceae	<i>Mentha longifolia</i> (L.) L.	718	پونه، پونه	پیدن اویی	سرشاخه‌های گلدار	بادشکن، دفع سینه‌سرفه، هیستری، تفرس، قاعده‌آور، تبخیر	خوراکی (خام و خشک)
۵۶	Lamiaceae	<i>Nepeta persica</i> Boiss.	719	پونه‌سای ایرانی	پیدن	اندام هوایی	خوشبو کننده دهان و معده، خشک‌کننده، درمان التهاب، زخم دهان	خوراکی (خام و خشک)
۵۷	Lamiaceae	<i>Phlomis polioactantha</i> Rech. f.	721	گوش‌بره صخره‌روزی	گوش‌بره	اندام هوایی	ضد دیابت، ضد زخم، ضد آرزوی، ضد میکروب و آنتی‌اکسیدان	دم کرده
۵۸	Lamiaceae	<i>Phlomis olivieri</i> Benth.	722	گوش‌بره چالمه	گوش‌بره	اندام هوایی	درمان دیابت، زخم معده، بواسیر، تورم و زخم، محافظ سیستم عصبی، ضد تورم، ضد آرزوی، ضد سرطان، ضد میکروب	جوشانده

ادامه جدول ۳. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نوع استفاده
۵۹	Lamiaceae	<i>Salvia aegyptiaca</i> L.	723	مریم‌گلی معصری	گل اوزبه	دانه‌ها	آرام بخش، درمان سوزاکی و بواسیر	خوراکی (جوشانده)
۶۰	Lamiaceae	<i>Salvia multicaulis</i> Vahl	724	مریم‌گلی بوساق	-	اندام هوایی	کاهش قند خون	دم کرده
۶۱	Lamiaceae	<i>Salvia nemorosa</i> L.	725	مریم‌گلی مورعزروی	-	اندام هوایی	تغذیه حشرات - خواص آنتی‌اکسیدانی	جوشانده
۶۲	Lamiaceae	<i>Salvia sclarea</i> L.	726	مریم‌گلی	-	سرشاخه گلدار برگ	ضد اسپاسم، ضد نفخ معوی، آرام‌بخش، تسکین درد قاعدگی	جوشانده
۶۳	Lamiaceae	<i>Salvia spryaca</i> L.	727	مریم‌گلی سوزی	موروشک	اندام هوایی	خواص آنتی‌اکسیدانی	جوشانده
۶۴	Lamiaceae	<i>Scutellaria multicaulis</i> Boiss.	728	بشنجی کوهستانی	-	ساقه و گل	استخوان درد، آرمش اعصاب، رفع یبوست	اسانس
۶۵	Lamiaceae	<i>Stachys inflata</i> Benth.	730	سنبلای باغکلی، سنبله ارغوانی	مورخری	برگ و گل	تسکین دفع صفح معوی، مقوی معده، ضد قارچ	جوشانده
۶۶	Lamiaceae	<i>Stachys pilifera</i> Benth.	731	سنبلای مودار	هولوله	سرشاخه گلدار	مدار، درمان دل درد و نفوزت	جوشانده
۶۷	Lamiaceae	<i>Teucrium orientale</i> L.	732	مریم‌بخودی شرقی شیرازی	مریم‌بخودی	گل	ضد میکروب	دم کرده
۶۸	Lamiaceae	<i>Teucrium polium</i> L.	733	مریم‌بخودی کلپوره، جز	حبله، اریه	سرشاخه گلدار	مقوی، نیرودهنده، ضد تشنج، دفع سوزد، بیماری دستگاه تناسلی - اندازی، تأخیر با علم دفع قاعدگی	خوراکی (دم کرده)
۶۹	Lamiaceae	<i>Thymus daenensis</i> Celak.	734	آویشن دانه‌ی برگ نیزایی	اوریشم	سرشاخه گلدار	تغذیه معده، گرم‌کننده، بادکنک، ضد تشنج، سیاه سوز، سوزد معصی، ضد عفونی کننده	خوراکی (خام و دم کرده)
۷۰	Lamiaceae	<i>Ziziphora clinopodioides</i> Lam.	735	کاکوش کوهی، منگک طراسک	پیان	سرشاخه گلدار	درمان تب تیفرسی، کاهش گرمای بدن، تغذیه معده	خشک و دم کرده)
۷۱	Malvaceae	<i>Alcea crassicaulis</i> Riedl	742	خشکی ساقه گلانت	خشکی	گل و ریشه	دفع سرماخوردگی و سرفه، نرم‌کننده	خوراکی (خام و دم کرده)

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۷۲	Malvaceae	<i>Hibiscus trionum</i> L.	743	نخستی سه رنگ، بستان کلی	-	گل، برگ و ریشه	رفع خارش و بیماری‌های پوستی درون‌گانه، مدون مفری معدله	جوشانده و دم کرده
۷۳	Malvaceae	<i>Mahoe sylvestris</i> L.	744	پنبه‌ک نمبر	توله	برگ، گل	آرام‌بخش، خشک‌کننده، تسهیل‌کننده، رفع سرفه و برونشیت، رفع تحریکات دستگاه گوارش، رفع ناراحتی سینه، مومسیلازدار	خوراکی (دم کرده)، جوشانده در تهیه شربت
۷۴	Onagraceae	<i>Epilobium hirsutum</i> L.	746	بینه‌نظری کرگی	-	برگ، ریشه، گل، گیاه	درمان رگن، التیام زخم	شیره گیاه
۷۵	Papaveraceae	<i>Fumaria vialantii</i> Loisel.	708	شامبو، ایرانی	شادرو	کل گیاه	ملین، مدون، مفرق، تسهیل‌کننده، خون قائض، تسهیل‌کننده، خون، رفع ناراحتی‌های آسم، وزم ورم دهان، رفع تحریکات معده تولدهای مومین بر روش‌ها، توله سجاری انوار و دستگاه هضم	خوراکی (موزی)
۷۶	Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.	749	پاردهنگ سرزینبای، کاردی	پارتنگ	پلتن برگ	قائض، تسهیل‌کننده، خون، رفع ناراحتی‌های آسم، وزم ورم دهان، رفع تحریکات معده تولدهای مومین بر روش‌ها، توله سجاری انوار و دستگاه هضم	خوراکی (جوشانده)
۷۷	Plantaginaceae	<i>Veronica anagallis- aquatica</i> L.	783	سوزاب آبی		ریشه، برگ و گل	قائض، نیرودهنده، ملین	جوشانده
۷۸	Poaceae	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.	753	موغ	پنجه مرغی	رذروم	قائض، صرع، جلوگیری از خون‌ریزی بواسیر، برقان، سنگ کلیه	جوشانده
۷۹	Poaceae	<i>Sorghum halepense</i> (L.) Pers.	758	چانبر	-	دانه	آرام‌بخش و ملین	جوشانده
۸۰	Polygonaceae	<i>Persicaria hydropiper</i> (L.) Delarbre.	762	هفت‌بند گزیه آبی	هفت‌بند	اندام هوایی	مفری، قائض، تسهیل‌کننده، خون، ملین و مسکن، پندآورنده، خون، بواسیر، واریس	جوشانده
۸۱	Polygonaceae	<i>Rumex crispus</i> L.	763	توتنگ موغ	توتنگی	کل اندام گیاه	مفری، ملین، قائض، محرک، صفرا، پاک‌کننده و ضد عفونی‌کننده، تسهیل‌کننده، ضد کم‌خونی، انواع التهابات پوستی، زخم‌های دیروزجوش، درمان سلس و دیابت	خوراکی (پنجه و جوشانده)
۸۲	Ranunculaceae	<i>Adonis aestivifolia</i> L.	764	چشم خرمس تابستانه کل خرمسنگ	چشم فرغانول	کل اندام گیاه	مفری قلب، مدون، ملین، سنگ شکن	دم کرده

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه کندر

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۸۳	Ranunculaceae	<i>Ficaria vascicularis</i> K.Koch	767	آلاله برف‌زی		اندام هوایی و ریشه	معالجه و درمان بواسیر، تورم مفاصل، ناراحتی پوستی	ضماد
۸۴	Ranunculaceae	<i>Ranunculus arvensis</i> L.	768	آلاله	گل زرد	ریشه	تسکین درمان آسم، تفرس	گرد ریشه
۸۵	Rosaceae	<i>Rosa lutea</i> L.	770	ورث		ریشه، سبزینه گلدار	فایض، قاعده آور ضد کرم و انگلیز، مغزی معده	جوشانده
۸۶	Rosaceae	<i>Agromonia eupatorioides</i> L.	771	غافل		گل و میوه	درمان بیماری کبد، مغز، درمان روماتیسم، سنگ کبد، بیماری قند	جوشانده
۸۷	Rosaceae	<i>Crataegus azarolus</i> var. <i>pontica</i> (K. Koch) K.I.Chr.	775	زالزالک کرجی	زالزالک، کلک	میوه	درمان بیخوابی، اسپاسم، افزایش الشهیه، تقویت معده و قلب، آرامش اعصاب، مدر	خوراکی (خام) و نقعه عرق
۸۸	Rosaceae	<i>Prunus hircoides</i> (Spach) C.K.Schneid.	772	بادام خاراورد، بادامک	ارژن	صمغ	تسکین درد دندان و دست و شوی موی سر، دفع انگل روده، تقویت پستانی	خوراکی (خام)
۸۹	Rosaceae	<i>Prunus scoparia</i> (Spach) C.K.Schneid.	774	بادام کوهی، ارژن	الوی	میوه	ضامنونی کننده، تسکین دهانه دوده، ضد تورم و شیش سر، سره آن جهت تقویت چشم	خوراکی (جوشانده)
۹۰	Rosaceae	<i>Pyrus glabra</i> Boiss.	776	گلرنگی، میو کرم، آنچوچک	انجک	میوه	افزایش نیروی جنسی و جسمی، تقویت نیروی عمومی بدن	خوراکی (خام)
۹۱	Rubiaceae	<i>Galium verum</i> L.	779	شیرینبدر		اندام هوایی	تصفیه کننده کبد و کلیه، ضد اسپاسم، شیرازا، مدر، دفع سنگ کلیه و مثانه، تسکین بیماری‌های پوستی، صمغ	جوشانده
۹۲	Scrophulariaceae	<i>Verbascum sinuatum</i> L.	782	گل ماعور، مویز		ریشه گل و برگ	درمان روماتیسم، دفع سنگ کلیه، رفع اسپاسم ناراحتی‌های هضمی با مشاهده صغرا	جوشانده
۹۳	Solanaceae	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	785	بذرانیج	بگ دانه	دانه	تسکین دهانه، خواب آور، ضد اسپاسم، مسکن سیستم هضمی، ضد تفرس، ضد روماتیسم، دایات	جوشانده

ادامه جدول شماره ۲. اطلاعات گیاهان دارویی در خصوص جمع‌آوری شده از منطقه گرمسیر چشمه گداز

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره مربایومی	نام فارسی گیاه	نام محلی	اندام معمول	منطقه استفاده	منطقه استفاده	منطقه استفاده
۹۳	Solanaceae	<i>Solanum americanum</i> Mill.	787	ناج‌ریزی سیاه	رواقرب	میوه	پسته نارنگ، بوم‌ساز و رفع دل‌گسسه، دل‌خوره سرفه، بواسیر	مک‌راکجی (جوشانده)	
۹۵	Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.	789	گریزه دریانه	گریزه	کل گیاه	تقویت اعمال هضم، مدبر، پنهان‌رنگ، خون بیماری قند، بان‌گردن، قاعدگی، رفع بیماری پوستی، ضد کرم، محرک معده	خوردگی (جوشانده)	
۹۶	Verbenaceae	<i>Verbena officinalis</i> L.	790	شاه‌سند		کل گیاه	قانع، ضد تشنج، تب‌بر، تقوی، معالج التهاب ناشی از گردن، بازو، ماز و عفون	جوشانده	

جدول ۳. پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی منطقه خفры در شهرستان سپیدان

ردیف	نوع استفاده	گونه‌های مورد استفاده	تعداد
۱	درمان بیماری‌های گوارشی	<i>Achillea wilhelmsii</i> , <i>Berberis vulgaris</i> , <i>Glycyrrhiza glabra</i> , <i>Cichorium intybus</i> , <i>Phlomis polioxantha</i> , <i>Stachys inflata</i> , <i>Gundelia tournefortii</i> , <i>Mentha longifolia</i> , <i>Rumex crispus</i> , <i>Nepeta persica</i> , <i>Ziziphora clinopodioides</i> , <i>Thymus daenensis</i> , <i>Hibiscus trionum</i> , <i>Malva sylvestris</i> , <i>Cuscuta epithimum</i> , <i>Phlomis olivieri</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Plantago lanceolata</i> , <i>Crataegus azarolus</i>	۱۹
۲	درمان بیماری‌های عصبی، مسکن و آرامبخش	<i>Prangos ferulacea</i> , <i>Centaurea depressa</i> , <i>Trifolium pratense</i> , <i>Crataegus azarolus</i> , <i>Prunus scoparia</i> , <i>Malva sylvestris</i> , <i>Salvia aegyptiaca</i> , <i>Cichorium intybus</i> , <i>Ferula assa-foetida</i> , <i>Solanum americanum</i>	۱۰
۳	بیماری‌های زنان	<i>Mentha longifolia</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Salvia aegyptiaca</i> , <i>Urtica dioica</i>	۶
۴	رفع کم خونی، تصفیه خون، کاهش فشار خون	<i>Arum elongatum</i> , <i>Gundelia tournefortii</i> , <i>Fumaria vaillantii</i> , <i>Marrubium anisodon</i> , <i>Plantago lanceolata</i> , <i>Rumex crispus</i>	۶
۵	درمان بیماری‌های کلیه و مجاری ادراری	<i>Urtica dioica</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Crataegus azarolus</i> , <i>Plantago lanceolata</i> , <i>Stachys pilifera</i> , <i>Fumaria vaillantii</i> , <i>Trifolium pratense</i> , <i>Ononis spinosa</i> , <i>Cuscuta epithimum</i> , <i>Lepidium draba</i> , <i>Prangos ferulacea</i> , <i>Descurainia sophia</i> , <i>Echinophora platyloba</i>	۱۴
۶	درمان قند خون	<i>Phlomis olivieri</i> , <i>Urtica dioica</i> , <i>Arum elongatum</i> , <i>Acroptilon repens</i> , <i>Cichorium intybus</i> , <i>Rumex crispus</i> , <i>Phlomis polioxantha</i>	۷
۷	تقویت عمومی و تقویت نیروی جنسی	<i>Pyrus glabra</i> , <i>Marrubium anisodon</i>	۲

۴. بحث

استفاده از گیاهان دارویی در سیستم درمانی ایران فراهم کرده است [۸].
مصرف گیاهان دارویی از دیرباز متداول بوده و بیماری‌های بسیاری با استفاده از گیاهان دارویی معالجه می‌شوند. لذا تهیه اطلاعات علمی دقیق در ارتباط با پوشش گیاهان دارویی هر منطقه در استفاده و حفظ این ذخایر ارزشمند بسیار مهم است. استفاده از گیاهان دارویی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز بستر مناسبی برای حفاظت از سلامت ایجاد می‌کند [۱۹].

وجود اقلیم‌های متنوع سبب شده است که ایران به یکی از زیستگاه‌های غنی گیاهان دارویی تبدیل شود. دارا بودن اقوام و آداب و رسوم مختلف استفاده از گیاهان دارویی فرهنگ غنی را سبب شده که حراست و ثبت آن به عنوان میراثی گران‌بها ضروری به نظر می‌رسد. گیاهان دارویی جایگاه خاصی در فرهنگ ایران زمین دارند. باورهای سنتی مردم مبنی بر سلامت استفاده از گیاهان دارویی و وجود خاستگاه‌های گسترده این منابع طبیعی، بستر مناسبی را برای

مختلف مورد مطالعه در مقالات مشابه از جمله شهرستان کازرون در استان فارس با ۹۰ گونه [۲۰]، شهرستان فسا در استان فارس با ۵۳ گونه [۹]، شهرستان کاشان با ۷۵ گونه [۲۱]، چهارمحال و بختیاری با ۶۰ گونه [۲۲]، بهبهان با ۶۰ گونه [۲۳]، مریوان با ۵۶ گونه [۲۴] و نکا با ۶۴ گونه [۲۵] نشان می‌دهد که منطقه از غنای گونه دارویی بیشتری برخوردار است که این موضوع به تنوع زیستی قابل ملاحظه و غنای فلور منطقه مورد مطالعه مرتبط می‌باشد.

نتایج نشان داد که بیشترین کاربرد گیاهان دارویی در منطقه در زمینه رفع مشکلات گوارشی بوده که با نتایج مردانی نژاد و وزیرپور [۲۶] در رابطه با اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان اصفهان، سجادی و همکاران [۲۱] در مورد گیاهان دارویی کاشان و بی‌باک و مقبلی [۲۷] در رابطه با گیاهان دارویی شهرستان جیرفت در استان کرمان مطابقت داشت.

اسامی گیاهان دارویی پر مصرفی که توسط افراد بومی منطقه مورد مطالعه و روستاهای همجوار که پرسشگری انجام شده، جمع‌آوری و به فروش می‌رسد در جدول ۳ عبارت از آویش دنیایی با نام علمی (*Thymus daenensis*)، خوشاریزه (*Echinophora platyloba*)، کارده (*Arum elongatum*)، بومادران (*Achillea wilhelmsii*)، کاسنی (*Cichorium intybus*)، کنگر علوفه‌ای (*Gundelia tournefortii*)، شیرین‌بیان (*Glycyrrhiza glabra*)، شاه‌تره (*Fumaria vaillantii*)، پونه (*Mentha longifolia*)، کلپوره (*Teucrium polium*)، کاکوتی کوهی (*Ziziphora clinopodioides*)، ختمی (*Alcea crassicaulis*)، ترشک (*Rumex crispus*)، زالزالک (*Crataegus ponticus*) و بارهنگ (*Plantago lanceolata*) می‌باشند. همچنین گونه‌های برخی از سرده‌ها از جمله *Mentha*، *Thymus*، *Malva*، *Glycyrrhiza* و *Nepeta* از پیشینه مصرف بالایی برخوردار هستند.

به دلیل قدمت تاریخی، وجود اقوام اصیل، پهنه وسیع و گستردگی آداب و رسوم کهن در نقاط مختلف کشور ایران و نیز به دلیل تنوع بسیار زیاد گیاهان، شرایط بسیار مطلوبی برای استفاده از انواع گیاهان جهت اهداف مختلف فراهم شده است. با توجه به اهمیت استفاده سنتی مردم از گیاهان دارویی برای رفع امراض و ناراحتی‌های خویش، بهره‌گیری از این اطلاعات ارزشمند در این ارتباط لازم و ضروری می‌باشد. شهرستان سپیدان به لحاظ موقعیت جغرافیایی و آب و هوایی خاص باعث پیدایش و استقرار گونه‌های گیاهی متنوعی شده که با محیط سازگارند. این منطقه جزء منطقه رویشی ایرانی- تورانی محسوب می‌شود. وجود ۹۶ گونه دارویی در این منطقه نشان‌دهنده تنوع زیستی بالای منطقه می‌باشد. بزرگترین تیره‌ها از نظر تعداد گونه‌های دارویی به ترتیب عبارت از تیره نعناعیان با ۲۰ گونه، تیره کاسنیان با ۱۴ گونه، تیره باقلانیان با ۱۰ گونه، تیره گل‌سرخیان با ۵ گونه و تیره کرفسیان و کلمیان با ۴ گونه می‌باشند. در این تحقیق اندام هوایی و گل بیشترین استفاده را از جنبه دارویی در میان مردم محلی منطقه داشت.

نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر از نظر بزرگترین تیره دارویی به لحاظ تعداد گونه با پژوهشی که توسط دولت‌خواهی و همکاران [۸] در شهرستان کازرون در استان فارس که ۹۰ گونه دارویی متعلق به ۸۷ جنس و ۳۹ تیره در منطقه شناسایی و تیره نعناعیان با ۱۱ گونه بزرگترین تیره دارویی، همچنین با نتایج رزمجویی و همکاران [۲۳] که به مطالعه اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی شهرستان بهبهان (استان خوزستان) و مطالعه تبد و جلیلیان [۲۴] که به مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه زریوار شهرستان مریوان پرداخته و گونه‌های دارویی متعلق به خانواده نعناعیان را گونه غالب منطقه معرفی کردند، مطابقت دارد.

وجود ۹۶ گونه گیاهی دارویی با توجه به مساحت منطقه چشمه گندو در مقایسه با تعداد گیاهان دارویی در مناطق

می‌رسد که استفاده از آنها در برنامه‌های مدیریتی قرار گیرد و برنامه‌ریزی لازم جهت آموزش و آگاه ساختن مردم در برداشت بی‌رویه گیاهان دارویی از مناطق مختلف در عرصه‌های طبیعی انجام شود.

۵. نتیجه‌گیری

با شناخت توانمندی‌های موجود و معرفی گیاهان دارویی با ارزش بومی، می‌توان جهت کشت وسیع و بهره‌برداری، گسترش سطح کشت گیاهان دارویی بر اساس نیاز بازارهای داخلی و خارجی و اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی برای حفاظت از منابع طبیعی اقدام کرد. همچنین استفاده خردمندان از گیاهان دارویی و فرآورده‌های طبیعی می‌تواند موجب دستیابی به اهداف حفاظت، احیاء و بهره‌برداری صحیح از گیاهان دارویی در عرصه‌های منابع طبیعی شود. بنابراین شناسایی گیاهان دارویی، مقوله اصلاح گیاهی و اهلی‌سازی با هدف افزایش عملکرد گیاهی، افزایش کیفیت مواد مؤثره موجود در گیاهان دارویی و همچنین جلوگیری از انقراض بعضی گونه‌های دارویی مهم، موجب حفظ ذخایر ژنتیکی و کمک به استقلال دارویی کشور و خودکفایی دارویی می‌شود. استفاده از این ذخایر ژنتیکی به عنوان گنجینه‌ای گران‌بها در دست بشر و در خدمت نیازهای او می‌باشد. همچنین با ایجاد بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی کشور باعث خواهد شد که سهم بزرگی برای صادرات محصولات گیاهان دارویی فراهم شود.

مشارکت نویسندگان

این تحقیق حاصل بخشی از پایان‌نامه نویسنده اول است و نویسنده دوم به عنوان راهنما مشارکت داشتند.

تضاد منافع

ندارد.

در این منطقه ۷ گونه از گیاهان دارویی جمع‌آوری شده انحصاری ایران بود. از جمله گیاهان مهم در صنایع داروسازی، بهداشتی و آرایشی که در معرض خطر انقراض هستند عبارتند از: آنغوزه با نام علمی *Ferula assa-foetida*، آویشن دنایی *Thymus daenensis* و مریم‌نخودی *Teucrium polium* که با جلوگیری از برداشت بی‌رویه و چرای بیش از حد دام در این منطقه می‌توانیم این ذخایر با ارزش طبیعی را حفظ کنیم.

آنغوزه از جمله گیاهان انحصاری ایران است. آنغوزه شیرهی گیاهی است که از تیغ زدن ریشه یا پایین ساقه از ناحیه‌ی یقه گیاه خارج می‌شود. در کشاورزی جهت از بین بردن کرم ریشه خوار و ضدعفونی زمین از آنغوزه استفاده می‌شود. در زمستان می‌توان از علوفه‌ی خشک گیاه، دام‌ها را تغذیه نمود. مصرف آن توسط دام در زمان شیردهی باعث مزه نامطبوع شیر هم می‌شود، ولی در جهت ضدعفونی دستگاه گوارش دام هم اثر مطلوب به جا می‌گذارد. این گیاه در طب سنتی ایران نیز به عنوان برطرف کننده انگل‌های روده‌ای، بادشکن، خلط‌آور و رفع یبوست در افراد مسن کاربرد دارد.

نتایج حاصل از بررسی کاربرد سنتی گیاهان نشان داد که برای مقابله با اثرات بیماری‌های شناخته شده منطقه، گیاهان مختلفی مورد استفاده افراد قرار می‌گیرند و مشخص شد که بیشترین استفاده دارویی از گیاهان به درمان بیماری‌های گوارشی، کلیه و مجاری ادراری مربوط می‌باشد و پس از آن استفاده از گیاهان برای درمان بیماری‌های عصبی، قند خون، بیماری‌های زنان و کم‌خونی در درجات بعدی اهمیت قرار می‌گیرد. به همین صورت کمترین میزان استفاده از گیاهان منطقه به درمان تقویت عمومی و نیروی جنسی مربوط می‌باشد.

با توجه به اینکه در مناطق مختلف برای استفاده از گیاهان دارویی آداب و رسوم متفاوتی وجود دارد، بنابراین روش‌های مختلفی برای استفاده از گیاهان در هر منطقه وجود خواهد داشت. با توجه به اهمیت بسیار زیاد گونه‌های دارویی در درمان انواع بیماری‌ها، ضروری به نظر

تقدیر و تشکر

به جهت در اختیار قرار دادن اطلاعات اقلیمی منطقه مورد مطالعه تشکر و قدردانی می‌شود.

بدین وسیله از همکاری جهاد کشاورزی شهرستان سپیدان

منابع

1. Dolatkahi M and Nabipour A. Systematic study of medicinal plants in Bushehr. *Journal of Herbal Drugs*. Third Year. 2013; 209-222.
2. Amin GH. Popular Medicinal Plants of Iran. Moavenate Pajooeshie Vezarate Behdasht va Darman va Amoozeshe Pezeshki. Tehran. 2006; 300 pp.
3. Delnavaz hashemloei B and Ataei Azimi A. Medicinal and edible properties of plants. Islamic Azad University, Saveh Branch. 2007; 180 pp.
4. Ghassemi Dehkordi N, Norouzi M and Safaei Aziz A. Collection and Evaluation of the Traditional Applications of Some Plants of Jandagh. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2012; 3(1): 105-112.
5. Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejdastari T, Mojab F, Charkhian MM, Khalighi-sigarudi F and Ajani Y. Medicinal Application of Native Plants (Lamiaceae and Rosaceae Family) in Alamut Region in Ghazvin Province. *J. Med. Plants*. 2007; 4(24): 74-84.
6. Soltani Pour M. Medicinal plants of Genou protected area (In Persian). *Pajouhesh & Sazandegi in Natural Resources*. 2006; 18(3): 27-37.
7. Naghibi F, Mosaddegh M, Mohammadi Motamed M and Ghorbani A. Labiatae Family in folk Medicine in Iran: from Ethnobotany to Pharmacology. *Iranian J. Pharmaceutical Res*. 2005; 2: 63-79.
8. Dolatkahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin A, Amini Nejad GH and Dolatkahi A. Ethnobotanical Study of Medicinal plants in Kazeroon, Iran: Identification, Distribution and Traditional Usage. *J. Med. Plants*. 2012; 2(42): 163-178.
9. Hatami E and Zahedifar M. Ethnobotanical study of medicinal plants of Fasa in Fara Province. *J. Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2016; 7(1): 89-95.
10. Khanpour Ardestani N and Kaviani M. The Introducing of medicinal plants in Ardestan region (Isfahan Province). *J. Plant and Biomass Res*. 2008; 4(13): 54-64.
11. Ramazan Nejad R and Parishani M. Introduction of medicinal plant of Meimand historical region in Kerman Province. *J. Agricultural Sciences Natural Resources* 2008; 5: 157-165.
12. Rahemi A, Memari H, Amiri M and Razavinezhad M. Perspectives on the agriculture of the Sepidan Township. First edition. 2013; 195 pp.
13. Rahiminezhad M. Plant systematics. First edition. Tehran. University publication center. 2004; 343 pp.
14. Rechinger KH. Flora Iranica. Akademische Druck University Verlagsanstalt. Graz, Austria. 1963-2012; Vol: 1-176.
15. Assadi M et al. Flora of Iran. Research Institute of Forests and Rangelands. Iran. 1987-2017; Vol: 1-79.
16. Ghahreman A. Color flora of Iran. Research Institute of Forests and Rangelands, Tehran, Iran. 1983-2003; Vol: 1-26.
17. Mobin S. Flora of Iran (Vascular plants). Tehran university publishing, Tehran, Iran. 1975-1994; Vol: 1-4.

18. Zargari A. Medicinal plants (In Persian). Ministry of culture and higher education publications. 2010; Vol: 1-5.
19. Farzana A. N, Ismat A. S and Shamim S. Antifungal Activity of Selected Medicinal Plant Extract on *Fusarium oxysporum* Schlehtthe Causal Agent of *Fusarium* Wilt Disease in Tomato. *American Journal of Plant Sciences*. 2014; 5: 2665-2671.
20. Dolatkhahi M, Yousefi M, Baghernezhad G and Dolatkhahi A. Preliminary study of medicinal plant species in Kazeroun, Fars Province. *J. Herbal Drugs*. 2010; 3: 47-56. 20.
21. Sajadi A, Batooli H and Ghanbari A. Collection, Evaluation and Ethnobotany of Kashan Medicinal Plants. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2011; 2(1): 29-36.
22. Ghasemi A. Medicinal and Aromatic plants, (In Persian). Islamic Azad University press. Shahrekord. 2011; 536 pp.
23. Razmjoue D, Zarei Z and Armand R. Ethnobotanical Study (Identification, Medical Properties and How to Use) of some Medicinal Plants of Behbahan city of Khuzestan Province, Iran. *J. Med Plants*. 2018; 4(64 and S11): 33-49.
24. Tabad MA and Jalilian N. Ethnobotanical Study of Medicinal Plants in Zarivar Region (Marivan), Iran. *J. Med. Plants* 2015; 2(54): 55-75.
25. Gholipour A, Ghorbani Nohooji M, Rasuli N and Habibi M. An Ethnobotanical Study on the Medicinal Plants of Zarm-rood Rural District of Neka (Mazandaran Province). *J. Med Plants*. 2014; 4(52): 101-121.
26. Mardaninejhad SH and Vazirpour M. Ethnobotanical Medicinal herbs by the people of Mobarakeh (Isfahan), *Herbal Medicines*. 2013; 3: 111-129.
27. Bibak H and Moghbeli F. Collection, Identification and Traditional Usage of Medicinal Plants in Jiroft Country. *Journal of Medicinal Plants*. 2017; 4(64): 116-140.

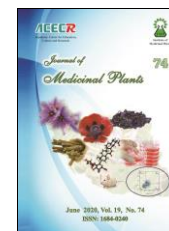
How to cite this article: Rahemi Ardakani S, Poursakhi K. Traditional usage of native medicinal plants of Cheshmeh Gandou region in Sepidan Township (Fars Province). *Journal of Medicinal Plants* 2020; 19(74): 200-219. doi: 10.29252/jmp.19.74.200

Institute of
Medicinal Plants

Journal of Medicinal Plants

Journal homepage: www.jmp.ir

Research Article

Traditional usage of native medicinal plants of Cheshmeh Gandou region in Sepidan Township (Fars Province)

Rahemi Ardakani Saeideh, Poursakhi Katayoun*

Department of Horticulture Science, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Isfahan (Khorasan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:

Cheshmeh
Gandou region
Medicinal plants
Traditional use

ABSTRACT

Background: From ancient times to now, native medicinal plants have been used as important medicinal source. Traditional botany offer valuable ways to find new medicinal plants and herbal medicines. **Objective:** The purpose of this study is to collect and identify of medicinal plants in the Cheshmeh Gandou area that located in the Khafri part of Sepidan Township. **Methods:** In 2016-2017, flora of medicinal plants of Cheshmeh Gandou region was studied. Using geographical maps, the plants of the area were collected and using the experiences of indigenous people, the medicinal properties of the plants and used organs were recorded. The samples were then identified using valid sources. **Results:** In total, 96 species of medicinal plants belonging to 35 families and 87 genera were identified in the region, which are used in the treatment of various diseases, including gastrointestinal diseases, healing of wounds, sedative, stomachic tonic, etc. Also, by the examining the type of plants in the region, it was determined that the most type of consumption is as boiled and brewed. The largest family was reported in terms of number of species respectively Lamiaceae family with 20 species and Asteraceae family with 14 species. The genus *Salvia* with 5 species was identified as the largest medicinal genus in the area. **Conclusion:** By recognizing the existing capabilities and introducing the indigenous medicinal plants, it is possible to act for extensive cultivation and exploitation, expand the cultivation of medicinal plants based on the need for domestic and foreign markets and provide information and culture for the conservation of natural resources. Therefore, the identification of medicinal plants preserves the genetic resources and helps to the country's medicinal independence.

* Corresponding author: k.poursakhi@khuif.ac.ir

doi: [10.29252/jmp.19.74.200](https://doi.org/10.29252/jmp.19.74.200)

Received 3 July 2018; Received in revised form 10 April 2019; Accepted 13 April 2019

© 2020. Open access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)